

1.03 kratki znanstveni članek

UDK 728.8(497 Brdo):58.006
prejeto: 6. 1. 2004

Lidija Slana

univ. dipl. oec., Banka Slovenije, Slovenska 35, SI-1505 Ljubljana
lidija.slana@siol.net

Vrt v kraljevskem slogu – neuresničene sanje nekega princa

IZVLEČEK

Avtorica prikazuje najnovejše odkritje načrtov za neobaročno ureditev brdskega parka v času lastništva kneza Pavla Karađorđevića, ki jih je izdelal Georg Potente, znani nemški načrtovalec in urejevalec zgodovinskih parkov ter vrtov. Ohranjene so štiri kopije načrtov, ki pa niso bili nikoli uresničeni.

KLJUČNE BESEDE

baročni vrt, baročni park, Brdo pri Kranju, Georg Potente, Pavel Karađorđević, krajinska arhitektura

SUMMARY

THE GARDENS BUILT IN THE KING'S STYLE – UNREALISED DREAMS OF A PRINCE

The author presents in her contribution a recent discovery of projects for a neo-baroque arrangement of the Brdo park during the time of ownership of Pavel Karađorđević, Prince Regent of the Kingdom of Yugoslavia, elaborated by Georg Potente, a reputed German architect and designer of historical parks and gardens. Preserved are four copies of the project, which was never brought to realisation.

KEY WORDS

Baroque garden, baroque park, Brdo at Kranj, Georg Potente, Pavel Karađorđević, landscape architecture

V letu 2001 so bile v Berlinu, ob iskanju virov za monografijo o Georgu Potenteju, nekdanjem direktorju cesarskih vrtov v Potsdamu, najdene štiri kopije načrtov za ureditev južnega dela vrta na Brdu.

Načrti so nastali v letu 1938 in niso bili nikdar uresničeni. Predstavljeni so kot dodatna pojasnitev delovanja kneza Pavla Karađorđevića v zvezi z Brdom, strokovna analiza njihove umetniško zgodovinske vrednosti in njihova možna uporaba v nadaljnjih načrtih pri urejanju Brda pa sta prikazani na drugem mestu.

Georg Potente, avtor načrtov, je bil rojen leta 1876 v Kasslu v Nemčiji. Po končani srednji šoli in maturi se je dve leti usposabljal za vrtnarja v dvorni vrtnariji Wilhelmshöhe pri Kasslu pod vodstvom dvornega vrtnarja Gustava Adolfa Fintelmana (1846-1918), nato pa še dve leti v Potsdamu, kjer je končal usposabljanje z nazivom strokovnjak za umetniško oblikovanje vrtov. Potente je že leta 1902 postal višji vrtnar v cesarskih vrtovih v Potsdamu, v naslednjih letih je nadaljeval z urejanjem vrtov cesarske rezidence, načrtoval nove in dopolnjeval stare parkovne površine. V letu 1927 je bil imenovan za direktorja vrtov parkovnega revirja Sanssouci. Nadaljeval je z olepševanjem grajskih vrtov, vabili so ga tudi k sodelovanju pri urejanju zgodovinskih baročnih vrtov, pogosto je potoval po Evropi.¹

Potente je bil član prostozidarske lože, zato je bil v nacistični Nemčiji pod močnim političnim pritiskom in februarja 1938 je bil po 36 letih neprekinjenega dela predčasno upokojen. Preselil se je v Berlin in se začel privatno ukvarjati s strokovnim svetovanjem za nego in vzdrževanje zgodovinskih parkovnih ureditev po vsej Nemčiji in v tujini. Ob prihodu sovjetskih čet v Berlin v letu 1945 je naredil samomor.²

Kako se je Potente seznanil s knezom Pavlom, ni znano. Morda je Potente v začetku leta 1938 obiskal odmevno razstavo italijanske umetnosti, ki jo je v Beogradu organiziral Pavle in zanj pridobil številne umetnine od svojih prijateljev v Italiji.³ Dejstvo je, da je Potente v decembru 1938 narisal načrte za baročno ureditev južnega vrta na Brdu. Že 30. novembra je prejel od Pavlovega nečaka kralja Petra II. odlikovanje svetega Save III. reda, kar je razvidno iz njegovega dnevnika. Originalno mapo z načrti za vrt na Brdu je 24. januarja 1939 oddal na jugoslovanskem veleposlaništvu v Berlinu.⁴

Knez Pavel je načrte verjetno prejel, vendar ni znano, zakaj se ni odločil za njihovo uresničitev.

Morda se v težki politični krizi, ki jo je že od februarja 1939 doživljala Jugoslavija, in ob vedno večjih grožnjah miru v Evropi s strani Mussolinija ter Hitlerja ni več utegnil ukvarjati z manj pomembnimi zadevami.

Po vojni so iz arhiva nemškega veleposlaništva v Berlinu v Jugoslavijo vrnili le konzularno dokumentacijo, medtem ko je vsa druga dokumentacija menda izgubljena.⁵ V primeru, da so načrti ostali na Brdu, so verjetno izginili v vojni ali povojni vihari. Tako zdaj le štiri delno poškodovane kopije načrtov izpričujejo zanimivo in izvirno rešitev ureditve vrtov na Brdu.

Pavle Karađorđević (levo) v brdskem parku z bratrancem vojvodo Kentskim (leta 1936-37)

Načrti obsegajo ureditev vrta ob gradu Brdo, ki zajema njegovo jugozahodno os. Vrt naj bi se širil od gradu diagonalno navzven, tako da bi na zahodni strani sledil lipovemu drevoredu, ki je bil zasajen že v času Zoisov, in je vodil od ceste Predoslje – Kranj proti gradu. Na načrtu je bil predviden tudi drevored, ki bi z že obstoječim ustvarjal zrcalno sliko – ta je bil dejansko tudi zasajen. Votlino (grotto), ki je bila na skrajni južni strani nasproti gradu postavljena že leta 1936 po ideji krajinarja Pinsenta, je Potente lepo vključil v svoj načrt, prav

¹ Wacker, *Georg Potente*, str. 3-10.

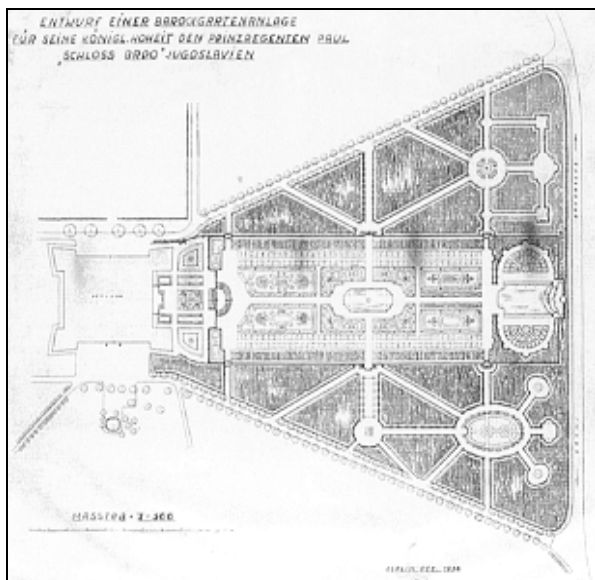
² Wacker, *Georg Potente*, str. 10-15.

³ Balfour, *Paul of Yugoslavia*, str. 18.

⁴ Wacker, *Georg Potente*, str. 10.

⁵ Po navedbi gospoda Miladina Miloševića, namestnika direktorja Arhiva Srbije in Črne gore (v oktobru 2003).

tako pravokotni zid, ki pa je na načrtu na določenih mestih podprt, tako da je možno neovirano prehajanje iz osrednjega dela vrta v stranske dele, omejene z obema drevoredoma.

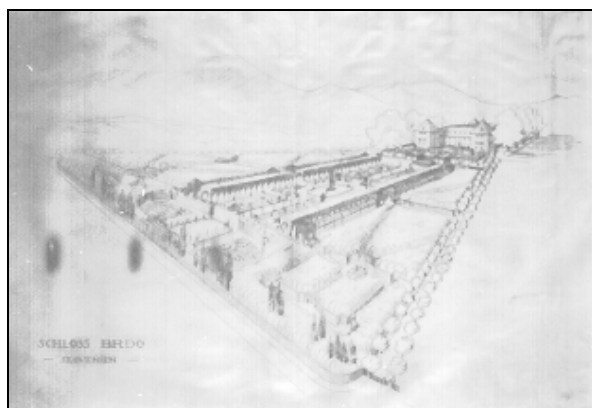
*Pogled iz zraka,
Wacker, Georg Potente, str. 553*

V prvem načrtu ima tloris zemljišča za baročno zasnovano vrta trikotno obliko in leži kvadratnemu gradu z utrdbenima, naprej izstopajočima vogalnima stolpoma v njegovi jugozahodni osi. Dovožna pot h gradu in glavni vhod se nahajata na severozahodni strani. Ta skoraj trikotni teren omejujeta drevoreda, ki spadata k posestvu in vodita radialno h gradu. Zaključek vrta predstavlja cesta med Kranjem in Predosljami, ki je vzporedna gradu.

Med teraso ob gradu in cesto se razteza podolgovat, pravokoten in nekoliko dvignjen vrtni prostor, ki ga obdaja zid, na koncu daljše osi pa je poudarjen z votlino. Vrtni parter je okrašen s številnimi baročnimi elementi.

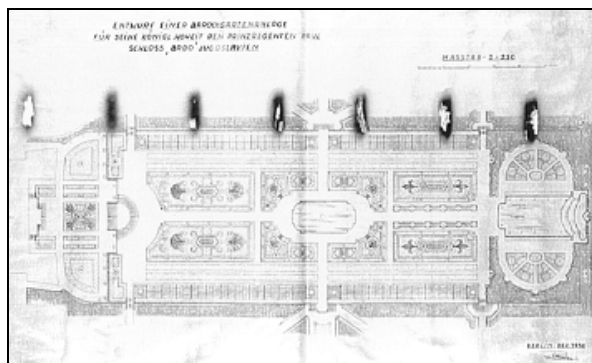
V obeh stranskih trikotnih površinah so urejena območja grmičevja, ki imajo po svoji legi in obliki podobnost z grajskim vrtom v Brühlu, ki je ena od Potentejevih največjih mojstrov. Skozi grmičevje potekajo v različnih smereh poti in vmesni prostori, ki kažejo pravilne, toda ne ponavljajoče se oblike in tako ponujajo nenehna prostorska presenečenja. Poti in vmesni prostori so v celoti obdani z živo mejo, iz katere molijo na glavnih poteh in prostorih majhna okrogla drevesa. V vrtnih bazenčkih so predvideni majhni vodometi. Poti iz grmičevja so povezane s parterjem na zunanjih straneh z obema drevoredoma, ki vodita h gradu.⁶

⁶ Wacker, *Georg Potente*, str. 553-554.

*Pogled z jugovzhoda,
Wacker, Georg Potente, str. 555*

Na drugem načrtu se nam kaže pogled iz zraka in s strani na barokizirano ureditev vrta. Potente je idealno združil renesančno obliko gradu z vrtom, ki leži na jugozahodni osi in je v svojem jedru štirioglat ter na obe strani sledi skoraj trikotnemu terenu, v zelo jasn baročni vrt, ki izgleda lahкотen in igriv. Sistem osi, posebno v stranskih predelih z grmičevjem in v povezavi z osrednjim parterjem, ponuja številne poglede in arhitektonska presenečenja z izkoriščanjem različnih ravni terena. Na koncu vrta stojijo ciprese, ki pričarajo mediteransko vzdušje. Proti gradu vodijo drevoredi z nizkimi krošnjami. Ob gradu stojijo velika drevesa. Ozadje vrta v daljavi lepo dopolnjuje gorska veriga Karavank.⁷

*Pogled na parter,
Wacker, Georg Potente, str. 556.*

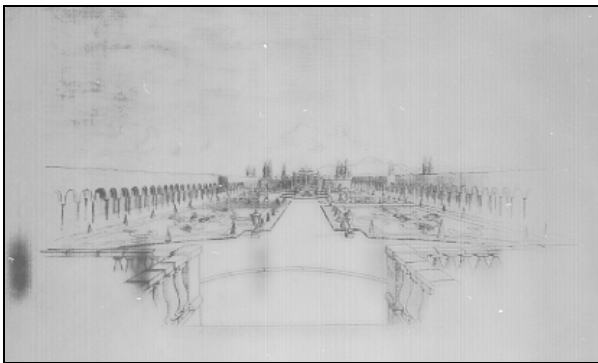
Tretji načrt je povečana predstavitev parternega območja iz zasnove celotnega vrta, prikazana v prvem načrtu. Nadvse bogato okrašeni parter je sestavljen iz treh delov: terase ob gradu, osemdelnega parterja z broderijami in bazena z vodometom s pogledom na votlino kot zaključkom osrednje parkovne osi.

⁷ Wacker, *Georg Potente*, str. 555-556.

Terasa je razčlenjena na več pravokotnih rastlinskih površin, ki jih poudarjajo cvetlične grede in oblikovano drevje. V sredini grajske osi, med obema stopniščema, je postavljena velika pravokotna greda. Stranske površine s skulpturami sledijo obliki terasnega zidu. Pred balustrado so postavljene rastline v posodah.

Ob vznožju terase so ob plastikah postavljene gredice v enakih presledkih. Na daljši strani parterja z broderijami se raztezajo pred stranskim zidom iz dreves oblikovani loki. Med loki in broderijami potekata po dve vzporedni vrsti dreves, rezani kot pokrit hodnik. Sredino parterja sestavlja podolgovat vodni bazen z vodometi. Notranje štiri površine sledijo obliki bazena. Oblikovano drevje in v pušpan užete gredice obdajajo z enostavnimi neobaročnimi oblikami okrašene površine. V smeri proti grajski terasi s polkrožnim stopniščem se nahajata dve veliki gredi, ki posnemata obliko stopnišča, njuni notranji površini pa sta zasajeni v obliki akanta. Nasproti votline ležeči gredi sta zasajeni v oblikah lilij. Na osrednji osi se v tem delu vidita dva ozka vodna kanala s po šest majhnimi vodometi.⁸

Zaključek vrta predstavlja podolgovat vodni bazen z vodometi in majhnimi bazeni, ki se terasasto dvigajo pred neobaročno votlino. Ob strani bazenov ležijo polkrožne gredne površine geometričnih oblik. Vrtni prostor je na strani, kjer je zaokrožen, obdan z živo mejo, nad katero stojijo kroglasto rezana drevesca z vmesnimi prostori za sedenje.

*Pogled z grajske terase proti votlini,
Wacker, Georg Potente, str. 556*

Četrty načrt prikazuje osrednjo perspektivo z grajske terase preko vzdolžne osi parterja proti votlini na jugozahodu. V ospredju sta balustradi terase in niže ležeči polkrožni stopniščni podest. Parter z broderijami obkrožajo stranski pokriti hodniki iz visokih in v loke striženih dreves. Vrtni prostor parterja poudarjajo v začetku poti vaze in ob vodometu v sredini štiri skulpture. Zaključek vrtno osi predstavlja v baročnem slogu oblikovana

vodna votlina, ki po višini skoraj dvakratno presega stranske žive meje, ki se je dotikajo. Iglavci na koncu vrta predstavljajo krajinski okvir za ozadje s hribi v daljavi.⁹

Predstavljeni načrti prikazujejo resnično bogato ureditev vrta, ki bi bila vredna pravega kralja. Pavle Karađorđević je bil 'le' knez namestnik in bi moral, če ne bi vmes kruto posegla usoda, prepustiti prestol Jugoslavije svojemu nečaku Petru. Že v predvojnem času se je šušljalo, da želi Pavle, posebno pa njegova soproga, poseči po kraljevski kroni. Karkoli se je že dogajalo v njunih mislih, tega ne bomo nikdar izvedeli.

VIRI IN LITERATURA

LITERATURA

Balfour, Neil and Mackay, Sally: *Paul of Yugoslavia : Britain's Maligned Friend*. London : Hamish Hamilton, 1980.

Jörg Wacker: *Georg Potente 1876-1945 : Pläne und Zeichnungen*. Berlin : Akademie Verlag, 2003.

Z U S A M M E N F A S S U N G

Ein Garten in königlichem Stil – unerfüllter Traum eines Prinzen

Im Jahr 2001 wurden in Berlin Kopien von vier Plänen Georg Potentes, des damals pensionierten Direktors der Potsdamer Gartenanlagen, zur Anlage des Gartens an der südwestlichen Seite von Schloss Brdo/Egg bei Kranj/Krainburg gefunden. Die Pläne waren im Jahr 1938 entstanden (das Schloss war seit 1935 im Besitz des Prinzregenten Pavle Karađorđević), im Jahr 1939 war die Originaldokumentation mit Plänen der Botschaft des Königreichs Jugoslawien in Berlin übergeben worden, danach fehlte davon jede Spur. Die Gartenanlagen von Brdo wurden aufgrund dieser Pläne nie eingerichtet.

Die Pläne sahen eine reiche barocke Gartenanlage vor mit zahlreichen geometrisch regelmäßigen Beeten, Springbrunnen, Wandelwegen. All das sollte in einer Grotte am Ende des Gartens einen feierlichen Abschluss finden. Die Schlossterrasse, das zentrale Parterre und die beiden Seitenparterres würden ein entzückendes Ganzes bilden und – falls umgesetzt – Zeugnis ablegen von der Formmeisterschaft Georg Potentes.

⁸ Wacker, *Georg Potente*, str. 556-557.

⁹ Wacker, *Georg Potente*, str. 556, 558.